

Leksik *Ivančičeva zbornika*

Predmet je ovoga rada leksik *Ivančičeva zbornika*, hrvatskoglagoljskoga rukopisa različitoga religiozno-moralnog sadržaja iz 14. – 15. stoljeća, koji je ime dobio po franjevcu trećorecu glagoljašu Stjepanu Ivančiču, koji ga je pronašao u trećoredskom samostanu sv. Marije na Glavotoku. Hrvatskoglagoljski su zbornici kodeksi koji predstavljaju neprekinutu crtu hrvatskoga književnojezičnoga kontinuiteta jer su pisani mješavinom crkvenoslavenskoga i hrvatskoga jezika. Stoga je svaki od njih potrebno detaljno opisati na svim jezičnim razinama. Osnovna je karakteristika *Ivančičeva zbornika* jezična šarolikost, što posebice dolazi do izražaja na leksičkoj razini. Neki su dijelovi pisani arhaičnijim jezikom te sadrže više crkvenoslavenskih leksema, a drugi su pomlađeni kroatizmima, čakavskim te, nešto manje, kajkavskim leksemima. U radu se nastoji odgovoriti na pitanje kakav je omjer crkvenoslavenskih i hrvatskih leksema u pojedinim tekstovima *Ivančičeva zbornika*. Posebice se obraća pozornost na unošenje kajkavizama, tj. jesu li oni u svim dijelovima rukopisa ravnomjerno raspoređeni.

Franjevački utjecaji u hrvatskoglagoljskim rukopisima

Osim nekih biskupija, crkvenoslavenskim su se liturgijskim jezikom na hrvatskom području služili pojedini benediktinski i pavlinski samostani te franjevačka trećoredska provincija. „No, postojanje franjevačkog elementa u hrvatskoglagoljskim liturgijskim knjigama ni u kom slučaju ne smijemo isključivo vezati uz potrebe i djelovanje trećoredaca glagoljaša. Jedan je tome razlog što danas premalo znamo o trećoredskoj zajednici prije 1439. (...) Zatim, iz samih knjiga dolazimo do uvjerenja da je prisutan utjecaj svih redova u oblikovanju knjiga, pa uz franjevački elemenat otkrivamo također benediktinske i pavlinske utjecaje. Ni po podrijetlu, ni po namjeni, ni po sadržaju nije moguće nijedan glagoljski kodeks proglasiti naprosto benediktinskim, pavlinskim ili franjevačkim, jer sve utjecaje, više ili manje naglašeno, nalazimo u svim, bar značajnijim kodeksima“.¹ Među glagoljskim je kodeksima bilo mnogo raznolikosti. U svakom se ogleda utjecaj sredine za koju je pisan. Premda kodekse nije moguće podijeliti po pripadnosti redovima ili biskupijama², ipak ih je u toj šarolikosti lako uočiti. Tako npr. zapažamo

¹ TANDARIĆ 1993: 36-37.

² Isto: 37.

franjevačke elemente u *II. novljanskom brevijaru*, koji je pisan 1495. za pavlinski samostan sv. Marije u Novom Vinodolskom, s tipičnim pavlinskim svetkovinama, poput sv. Pavla Pustinjaka s oktavom ili pak sv. Augustina s oktavom. Naime, u njemu, kao u nijednom drugome, ima toliko franjevačkih tekstova³, primjerice: *Prnesenie s(veta)go Brnardina is(povêd̂bnika)*, *Prnesenie s(veta)go Franĉis'ka is(povêd̂bnika)*, *An' toniê reda maliĥ brat̂ is(povêd̂bnika)* itd.⁴ Blagdan se Rana sv. Franje, među kalendarima i sanktoralima hrvatskoglagoljskih misala i brevijara, nalazi jedino u *II. novljanskom brevijaru*.

U *Berlinskom misalu* iz 1402. nalazimo nedvojbeno benediktinske tragove, a kasnije, kad je misal dospio kod trećoredaca, u nj je unesen franjevački obrazac mise u čast Marijina Pohoda. ⁵ Osim toga, u tom se rukopisu nalazi bilješka: *a to su knige fra Petra fratra tretoga reda sv(eta)go Frančiska ki staše u sv(eta)go Kr(i)-ža*.⁶ Odras je franjevačke prisutnosti u hrvatskoglagoljskim kodeksima, primjerice u 5. i 6. *vatikanskom brevijaru*, također i rana prisutnost svetaca zaštitnika Trećega reda, poput sv. Franje, sv. Ljudevita, sv. Elizabete, sv. Eleazara ispovjednika, sv. Ivona itd.⁷ Prema istraživanjima Marka Japundžića, dva hrvatskoglagoljska rukopisa – *vatikanski Illirico 6.* i *vatikanski Illirico 19.* – franjevački su brevijari jer imaju vlastite službe franjevačkih svetaca.⁸

U kalendarima hrvatskoglagoljskih liturgijskih kodeksa nalazimo sljedeće franjevačke blagdane: Prijenos moći sv. Franje, sv. Antun, sv. Klara, sv. Ljudevit biskup, sv. Ljudevit kralj, sv. Franjo, sv. Elizabeta itd. Njih nalazimo i u drugim rukopisima, ali u franjevačkim su istaknutiji, odnosno označeni crveno. Katkad nose oznaku *duplex*, a ponekad je to jasno označeno u rubrici, npr. u *VIII. vaticanskom misalu* ili *Baromićevu brevijaru: duplex svome redu*. Kalendari se i sanktorali katkad ne slažu, tj. u kalendaru nalazimo one blagdane kojih nema u sanktoralu i obrnuto. Primjerice, u *IV. se vaticanskom misalu* u kalendaru ne spominje Prijenos moći sv. Franje, dok se taj blagdan nalazi u propriju svetaca, što je iznimno važno za franjevačko podrijetlo toga misala.⁹ Prema izgledu rukopisa, formatu, slovima i opremi, *Vinodolski je brevijar (Kukuljevićev)* iz 1485. pisan za neki kor, a sudeći prema sanktoralu, najvjerojatnije franjevački.¹⁰ Među tiskanim je hrvatskoglagoljskim kodeksima franjevački i to trećoredski utjecaj zamijećen u

³ Na istome mjestu.

⁴ PANTELIĆ 1977: 25.

⁵ Isti 1964: 24.

⁶ Na istome mjestu.

⁷ RUNJE 2012: 68.

⁸ JAPUNDŽIĆ 1955: 187-188.

⁹ TANDARIĆ 1993: 38.

¹⁰ ŠTEFANIĆ 1969: 148.

Baromićevu brevijaru iz 1493.¹¹ On se razlikuje od starijih glagoljskih rukopisnih brevijara jer u kalendaru ima nove franjevačke blagdane i blagdane koji se slave u Zadru, a u sanktoralu nove franjevačke službe.¹²

Franjevačkomu se utjecaju može pripisati unošenje sekvencije *Dies irae*, potresne pjesme o sudnjem danu, u misale. Iako je taj tekst vrlo star, u latinskim se misalima razmjerno kasno pojavljuje, dok ga glagoljski misali svi imaju.¹³ I širenje kulta sv. Šimuna treba pripisati franjevačkoj trećoredskoj zajednici, premda nije riječ o franjevačkom svecu, a prva je zabilježila i rimovanu mrtvačku sekvenciju *Sudac gněvan hoće priti*, koja se već prije iz usmene tradicije proširila po hrvatskom području.¹⁴

Premda je franjevački element na različite načine prisutan u hrvatskoglagoljskim kodeksima, on nije uvijek tako jednoznačan, niti posvuda jednako proveden da bi se neki kodeks mogao proglasiti franjevačkim. „Sagledan u cjelini, franjevački je utjecaj mnogo širi negoli bi se mogao očekivati, jer po onome koliko nam je danas poznat, prelazi potrebe franjevačke trećoredske zajednice. Nalazimo ga naime u kodeksima namijenjenima svjetovnom kleru i drugim redovničkim zajednicama“.¹⁵

Ivančičev zbornik hrvatskoglagoljski je rukopis, koji je zasigurno pisan za franjevce trećorece jer se u njemu nalazi i *Pismo pokornicima* sv. Franje Asiškoga.¹⁶ Na temelju molitava kod stola, što je ujedno najstariji dio zbornika (f. 172 – 182), Ivan Milčetić prvi je zaključio da su kodeks pisali redovnici i to franjevci trećoreci.¹⁷ Petar Runje slaže se s tim mišljenjem te navodi kako je „sasvim uvjerljivo da je zbornik franjevačkoga nadahnuća“ jer npr. „u molitvi koja se pripisuje sv. Klementu papi kaže (se): ‘Diva pred porodom. diva v porode. diva po porode’“, a to su „riječi i sadržaj franjevačke teologije“.¹⁸ Na koncu pretpostavlja da je zbornik prepisan u drugoj polovini 14. stoljeća u Zadru, gdje se nalazilo nekoliko trećoredskih samostana.¹⁹ I Josip Leonard Tandarić je, proučavajući ritualne tekstove, zaključio da ovaj zbornik pripada trećorecima glagoljašima: „Redovničkih običaja i obreda kojima su se služili franjevački trećoreci ima brojčano znatno više, budući da su se oni u liturgiji služili isključivo staroslavenskim jezikom“.²⁰

¹¹ RUNJE 2008: 105-106.

¹² GRABAR 1984: 180.

¹³ PANTELIĆ 1976: 246.

¹⁴ Isto: 240.

¹⁵ TANDARIĆ 1993: 39-40.

¹⁶ RUNJE 2012: 165-167.

¹⁷ MILČETIĆ 1890: 39-153.

¹⁸ RUNJE 2012: 167.

¹⁹ Na istome mjestu.

²⁰ TANDARIĆ 1980: 28.

Posljednjih stotinjak godina rukopis se čuva u Arhivu Provincijalata franjevac trećoredaca na Ksaveru u Zagrebu, a na samom kodeksu zapisana su imena nekih trećoredaca koji su živjeli tijekom 17. stoljeća.

Ivančićev zbornik (CIvan)

Ivančićev zbornik (dalje CIvan) hrvatskoglagoljski je rukopis raznovrsnoga religiozno moralnoga sadržaja, a svoje je ime dobio po Stjepanu Ivančiću (1852. – 1925.), franjevcu trećorecu glagoljašu, koji ga je pronašao u svom samostanu sv. Marije na Glavotoku na otoku Krku. Ne zna se tko ga je napisao, no razlika u pismu, tinti i pergamentu ukazuje na najmanje dvojicu, a možda i trojicu pisara. O godini nastanka nema pouzdanih podataka, osim na f. 180^r, gdje se navodi 1395. Međutim, taj se podatak odnosi samo na zadnjih devet listova (f. 172 – 181), tj. na odlomak koji je pisala druga ruka, a različita je i koža i crnilo.²¹ „Konačno i partija f. 172 – 181, datirana 1395., ne pokazuje paleografski ništa stariji stadij pisma, premda se ruka kao takva odvaja, a jezik joj je znatno mlađi i narodniji nego u poslanicama o sv. Jeronimu“.²² Milčetić je utvrdio da je prvi dio ili iz 14. ili s početka 15. stoljeća.²³ Takvu nam dataciju dopuštaju i jezični podaci. Do sličnoga je zaključka došao i Vjekoslav Štefanić, proučavajući dvije poslanice sv. Jeronima u istom zborniku: tekst nije nastao ranije od početka 15. ni kasnije od sredine 15. stoljeća.²⁴

Ivančićev zbornik kodeks je manjega formata (13×19 cm) i ima ukupno 181 pergamentni list. Milčetić je okarakterizirao pismo kao *uncijalnu kurzivu*, dok ga je Štefanić nazvao *poluustavnim pismom*, koje se rabilo u neliturgijskim knjigama s konca 14. do kraja 15. stoljeća.²⁵ Zbornik sadrži različite tekstove: *Traktat o sedam smrtnih grijeha*, *Mirakule Blažene djevice Marije*, *Mirakule Marije Magdalene*, *Pavlovu poslanicu o ljubavi*, *Pismo sv. Franje*, *Apokrifne poslanice o sv. Jeronimu*, *Blagoslov stola* itd. Najveći dio zbornika, više od trećine, zauzima *Traktat o sedam smrtnih grijeha* (f. 1^r – f. 64^v). Ta je moralno asketska rasprava ovdje očuvana u cijelosti i jedna je od najvećih te vrste u hrvatskoglagoljskoj književnosti. Izvornik je toga djela tzv. *Somme le Roi*, priručnik moralnih uputa koje je 1279./1280., na zahtjev kralja Filipa Hrabrog, sastavio francuski dominikanac fra Lovrenc iz Orleansa (*Laurentius Aurelianus*). Autor je bio inspiriran ranijim tekstovima o porocima i vrlinama, a djelo je prevedeno na mnoge jezike i bilo je poznato širom

²¹ ŠTEFANIĆ 1964: 108.

²² Isto: 109.

²³ MILČETIĆ 1890: 39-153.

²⁴ ŠTEFANIĆ 1964: 99-161.

²⁵ Isto: 109.

svijeta. Petar Kolendić ustanovio je da je predložak ovoga teksta bio talijanski, no nije ga mogao točno identificirati.²⁶ „Taj je popularni srednjovjekovni spis (...) svojim jednostavnim no vrlo sugestivnim, nerijetko duhovitim, pričanjem te metaforikom i slikama iz života bliskim pučkom shvaćanju, bio očito omiljela i široko rasprostranjena lektira glagoljaških propovjednika“.²⁷ Rasprava se o svakom od smrtnih grijeha uvodi riječima iz Ivanove Apokalipse. Prema broju se smrtnih grijeha dijeli na sedam glava, a svaki se od njih još dijeli na mnoge *rasohe*. U *Ivančičevu se zborniku* nalazi i najveća glagoljska zbirka *Marijinih mirakula*.

Jezik hrvatskoglagoljskih zbornika

Hrvatskoglagoljski su neliturgijski rukopisi ili zbornici uglavnom nastajali tijekom 15. i 16. stoljeća, kao amalgam hrvatskoga crkvenoslavenskoga i živoga hrvatskoga jezika. „Glagoljaški pokušaji da se oblikuje hibridni književni jezik sastavljen ne samo od staroslavenskih i čakavskih nego i od kajkavskih elemenata zasvjedočeni su u glagoljičnom korpusu još od 14. stoljeća, a iz 15. stoljeća poznati su nam brojni pokušaji, i u beletrističkim i u pravnim tekstovima, u kojima je udio staroslavenskih elemenata zanemariv pa se može govoriti o čakavsko-kajkavskoj inačici hrvatskoga književnoga jezika“.²⁸ Na taj je način u hrvatskoglagoljskim zborničkim tekstovima izgrađivan hrvatski književni jezik. Jezična neujednačenost može biti uzrokovana različitim predlošcima, ali i različitim sadržajima, pa su biblijski tekstovi pisani arhaičnijim, a nebiblijski mlađim jezikom. Jezična šarolikost proizlazi iz različite namjene, kao i iz piščeve svijesti o književnom jeziku. Također, razni su dijelovi knjiga ponekad uvezani u jednu knjigu. Pri jezičnoj raščlambi to svakako treba imati u vidu, što znači da bi svaki tekst nekoga kodeksa trebalo zasebno opisati na svim jezičnim razinama.

Osnovna karakteristika *Ivančičeva zbornika*, što su uočili mnogi paleoslavisti, jezična je šarolikost. Primjerice, Milčetić navodi da je jezik toga zbornika prilično neujednačen, „sad više narodni, sad više staroslavenski“. Isto je primijetio i Štefanić, proučavajući poslanice sv. Jeronima: „Prije svega moramo konstatirati da je jezik ovih poslanica ustvari umjetan jezik koji se nije nikad i nigdje govorio. To je hibridan jezik koji se sastoji od tradicionalnog crkvenoslavenskog jezika u nedosljednoj mješavini s elementima živoga narodnog jezika“.²⁹ Poslanice sv. Jeronima, u odnosu na druge dijelove zbornika, pisane su arhaičnijim jezikom: „(...) jer je pisar nastojao, koliko je znao pisati jezikom glagoljskih liturgijskih

²⁶ KOLENDIĆ 1935: 396-400.

²⁷ HERCIGONJA 1975: 114.

²⁸ DAMJANOVIĆ 2011: 313.

²⁹ ŠTEFANIĆ 1964: 118.

knjiga, ali ujedno nije znao isključiti prodiranje živog narodnog jezika u jedan tekst koji se nije mogao dovoljno nasloniti na stare biblijske i ritualne jezične formule i leksik. Odatle mješavina crkvenog i narodnog elementa³⁰. S obzirom na ostvaraj *jata*, Štefanić smatra da CIvan „(...) ide u tip govora koji stoji nešto sjevernije od sjevernodalmatinskih pisaca XV-og stoljeća – Zadarskog lekcionara, Bernardinova lekcionara, Žića otaca i glagoljskih isprava zadarskog kraja, a primiče se gotovo posve tipu novljanskog govora kakav je u novljanskim ispravama XIV–XV-og stoljeća i u glagoljskom Blagdanaru popa Filipa iz 1506. godine“³¹.

Nadalje, za ovaj je kodeks karakterističan nastavak *-ov* kod imenica ž. r. u instrumentalu jednine, npr.: *volevŭ* (14^r, 86^v, 112^v)³², *močevŭ* (14^v), *pokorovŭ* (15^v), *silovŭ* (27^r), *svoimŭ bližikovŭ* (39^v), *s' kolikovŭ velikovŭ mukovŭ* (67^r), *tugovŭ* (67^r), *s kolikovŭ mukovŭ* (68^r), *svoevŭ ljub'vovŭ* (77^v), *uzdovŭ* (77^v), *sa silovŭ* (123^v), *vsakov' dikov'* (155^r), *teš'kov' mazdov'* (174^v) i kod zamjenica i pridjeva: *sobovŭ* (3^r, 16^r, 66^r, 76^r, 77^r, 78^r, 86^v, 108^v), *svoevŭ* (14^r, 14^v, 27^r, 39^v, 77^v), *pod' sobovŭ* (77^v, 123^r), *s' moev* (123^r), *vsevŭ moevŭ* (123^v), *velikovŭ* (124^r), *sŭ velikovŭ* (125^v), *za m'novŭ* (128^r). Potvrđen je i u nekim drugim starijim spomenicima: u *Šibenskoj molitvi* iz 14. stoljeća, u *Žićima otaca* iz 15. stoljeća, u *Kolunićevu zborniku (Traktatu o sedam smrtnih grijeha)* iz 1486., u glagoljskim ispravama zadarskoga kraja iz 15. stoljeća itd. Slični su primjeri i u *Berlinskom misalu* kod zamjenica *s'tobovŭ* i imenica ž. r. *ženov*, *voljev*, *rukov* itd.³³ Milčetić je zabilježio ovaj nastavak na otocima Silbi i Olibu, a „naročito po toj crti stavljao je prof. Stj. Ivšić i Žića otaca i Ivančićev zbornik u zadarsku okolinu“³⁴.

Dok neke jezične crte taj tekst stavljaju u krug zadarskih jezičnih spomenika (npr. *-ov*), druge ga pomiču sjevernije. Prema *Akademijinu rječniku*, leksem *gorupno*, koji se pojavljuje u CIvan (164^v), kajkavizam je potvrđen samo u Dubašnici na Krku.³⁵ „Bilo kako mu drago, sigurno je jedno, a to je da su mnoge crte našeg spomenika zajedničke i zadarskom krugu, ali možda još više tipu novljanskog govora kako je potvrđen u glagoljskim spomenicima XV stoljeća, naročito u Blagdanaru iz 1506. A ne smijemo zanemariti činjenicu da je to u stvari više-manje govor Krbave i Like iz predturskog vremena potvrđen u pojedinim glagoljskim ispravama kao i u kodeksima XIV i XV stoljeća kakvi su npr. Novakov misal iz 1368., Bartolov (Berlinski) misal iz 1402., Kolunićev zbornik iz 1486. i drugi“³⁶.

³⁰ Isto: 109-110.

³¹ Isto: 119-120.

³² Primjere navodim prema transliteraciji Ivana Kosića, iz njegove doktorske disertacije obranjene 2010.

³³ PANTELIĆ 1964: 29.

³⁴ ŠTEFANIĆ 1964: 120.

³⁵ ARj III: 296.

³⁶ ŠTEFANIĆ 1964: 122.

Anica Nazor, proučavajući pojedine dijelove *Ivančičeva zbornika*, zaključila je sljedeće: „Jezična analiza Ivančičeva zbornika pokazuje da se taj spomenik cijelim svojim opsegom ne može vezati za crkvenoslavenski jezik, jer se neki dijelovi (*Traktat o sedam smrtnih grêha, Ishod, Ispovêd*) gotovo u potpunosti, a neki u većem dijelu svojih odlika (*Kontemplacion, Riči života spaseniê, Tlkovanje ot ljubve, tumačenje mise, Riči ot nauka svetih otacъ, pitanja i odgovori i Blagoslov stola, pa i Čudes a Dêve Marie*) naslanjaju na živi govor. Tek trećina *Ivančičeva zbornika* obuhvaća priloge koji čuvaju crkvenoslavenske jezične crte (dvije poslanice o sv. Jeronimu, *Marije Magdalene mirakuli*, molitve: sv. Augustina, sv. Marije, sv. Bogorodice od 7 radosti, blaženoga Bêde, sv. Tome, Klimenta pape, blaženoga Bernarda)“.³⁷ Međutim, Ivanka Petrović, istražujući Bogorodičina čudesa u *Ivančičevu zborniku*, zaključila je da jezik toga dijela pruža „sliku prožimanja crkvenoslavenskih i mlađih, narodnih živih elemenata. (...) Naš tekst ima još mnogo osobina hrvatskog tipa crkvenoslavenskog jezika, osobito u morfologiji i sintaksi. Ali po glasovnim osobinama, napose pak po leksiku, možemo ga već s pravom ubrojiti među tekstove pisane narodnim jezikom, premda i tu nalazimo još dosta tradicionalnih crkvenoslavenskih elemenata. To, dakako, otežava definiranje jezika ovoga teksta, to više što njegov autor, prevodilac ili prepisivač, nije bio dosljedan ni u poštivanju pisarske tradicije, ni u osjećaju svoga vlastitoga živog govora. Slika je šarolika i zamućena, ili zato jer je pisac bio opterećen tradicijom, ili pak zato što se svjesno želio što više približiti knjiškim jezičnim formama“.³⁸

Koji su tekstovi u *Ivančičevu zborniku* pisani pretežito crkvenoslavenskim jezikom pokazuje odabir za *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije*: Legenda o sv. Mariji Magdaleni, razne molitve: sv. Augustina, sv. Marije, sv. Bede Časnog, sv. Tome, sv. Marije, sv. Klimenta pape, sv. Bernarda, Poslanice sv. Jeronima.

Leksik Ivančičeva zbornika

Zanimljivo je da u trajnom nastojanju oko razumljivosti upravo u 15. stoljeću – u razdoblju oštre dijalekatske diferenciranosti – dio glagoljaških pisaca ocjenjuje da je za što širu prihvatljivost jezika njihovih spisa posve dostatno lako obojenje: površinska impregnacija čakavske osnove nekim kajkavskim izrazima. Znatno je rjeđe suprotno.³⁹ Činjenica da u čakavskim tekstovima ima štokavskih i kajkavskih leksema, u štokavskim čakavskih i kajkavskih, a u kajkavskim

³⁷ NAZOR 1963: 85.

³⁸ PETROVIĆ 1972: 144.

³⁹ HERCIGONJA 1983: 332.

čakavskih i štokavskih, pokazuje da je u tadašnjih hrvatskih pisaca postojala svijest da ti leksički elementi čine jedno vrelo.⁴⁰ Leksik je hrvatskih tekstova 16. stoljeća podloga za proučavanje dodira hrvatskoga jezika s drugim jezicima i leksičkoga posuđivanja.

Za 16. je stoljeće karakteristično postojanje aloleksa različite područne proširenosti i otvorenosti prema leksiku svih tadašnjih hrvatskih idioma.⁴¹ Ova je tendencija poznata još od 15. stoljeća. Razvija se stvaranjem hibridnoga čakavsko-kajkavskoga jezika, posebice na područjima koja su pripadala knezovima Frankapanima, kako u književnim tekstovima, tako i u pravno-povijesnim listinama.⁴² To potvrđuju i brojni primjeri iz CIvan, npr.:

Toliko toliko slabi i toliko mled'ni (73^r),

d(u)ša ê t(a)ko slaba i m'led'na da se pustila premoći (86^v).

Svrha je hibridnoga književnojezičnoga tipa razumljivost na što većem dijelu nacionalnoga prostora⁴³, a to se na leksičkom planu postiže uporabom tzv. kontaktnih sinonima. „S obzirom na izrazit komunikacijski senzibilitet naših srednjovjekovnih pisaca, razumljivo je da se njihovo vođenje računa o razumljivosti, o lokalnim govornim razlikama, najintenzivnije očituje upravo na području *leksičkog odabira*, frekventnom zastupljenošću, kontaktnih (eksplikativnih) i distaktnih sinonima (što u njih postaje manirom, štoviše stilskom značajkom)“.⁴⁴ U *Ivančičevu zborniku* najviše ih je u *Traktatu*, npr.: *gnêṽb ali sr'da, prazdañb ali lénost̃b, lakomiê ali hl'post̃b, bljud'stvo ali ljubodêênie* (2^r), *ipokriziê ali licemêrie* (3^v), *nature ali n'rava* (4^v), *vražitelnice i bahornice* (5^v), *špot̃b i rugo* (8^r), *svoim̃b naputom̃b ili sinov'cem̃b* (31^r), *kaštigati i karati* (26^v), *zlob̃b ili men'du* (34^r), *svade i r'vane* (48^r), *krasti i v'zeti tue* (48^r), *govore vitru i aeru* (49^v), *zabaêv'ci ili vl'havci* (51^v). Nisu neobične ni rečenice s nizom sinonima, npr.: *ti si v' velici raskoš̃i resalb̃ i esi mnogo dilikañb ili prokšêñb i tan'ka n'rava ti neêb moêb činiti ili s'postoêti velike pokore ni žežini ni ine okorčine* (18^v – 19^r).

Miješanje je jezičnih starocrkvenoslavenskih i starohrvatskih elemenata jedno od najuočljivijih obilježja srednjovjekovnih hrvatskih tekstova, posebice beletrističkih. Udio je tih sastavnica različit od teksta do teksta. Pri nastanku tekstova, pisci su rezultate duge tradicije (leksik, frazeologija, terminologija) ugrađivali u nove stilizacije hrvatskoga književnoga jezika.⁴⁵

⁴⁰ SAMARDŽIJA 2011: 446.

⁴¹ Na istome mjestu.

⁴² HERCIGONJA 1983: 329.

⁴³ DAMJANOVIĆ 2009: 400.

⁴⁴ HERCIGONJA 1983: 355; VONČINA 1988: 194.

⁴⁵ DAMJANOVIĆ 2009: 400.

1. Crkvenoslavenski leksik

Prvi slavenski književni jezik, starocrkvenoslavenski, nije bio ni prostorno ni vremenski jedinstven sustav jer je služio mnogim slavenskim narodima sa širokoga područja i iz različitog vremena. Sačuvani su spomenici proistekli iz različitih oblasti i pokazuju jezična obilježja svoga kraja ili miješani karakter.⁴⁶ Nejedinstvenost se posebice očituje na leksičkoj razini jer je leksik najpromjenjiviji dio jezičnoga sustava. To se objašnjava činjenicom da je, od svih jezičnih elemenata, leksik u najtješnjoj vezi s vanjskim svijetom te u jezik treba unijeti sve promjene iz vanjskoga svijeta.⁴⁷

Hrvatski crkvenoslavenski jezik, odnosno crkvenoslavenski jezik hrvatske redakcije, naslijedio je mnoge karakteristike starocrkvenoslavenskoga jezika, pa tako i temeljne leksičke slojeve: praslavenski sloj, grecizme, romanizme, moravizme, germanizme, ohridizme i preslavizme. Protokom vremena u hrvatskoglagoljske se tekstove sve više unose kroatizmi, nešto manje u liturgijske, a znatno više u neliturgijske. Govoreći o leksiku hrvatskoglagoljskih tekstova, treba imati na umu da se u njima promiješao leksik različitih slojeva. Kad je riječ o crkvenoslavenskom, čakavskom i kajkavskom prepletanju, ne smijemo zaboraviti na činjenicu da je riječ o genetski srodnim jezičnim sustavima. Stoga je katkad teško odrediti što pripada kojem sustavu, posebice na leksičkoj razini jer su neki leksemi zajedničko čakavsko-kajkavsko blago. Jezično interferiranje, kao sastavni dio problematike miješanja jezika, najbolje se očituje na planu leksičkih jedinica, tj. leksičke jedinice dominiraju nad fonološkim, morfološkim i sintaktičkim.⁴⁸

Kao što je utvrdio Stjepan Damjanović⁴⁹, staroslavenizmi su u cjelini hrvatskoglagoljskih neliturgijskih tekstova najčešće vezani uz biblijski kontekst, tj. najčešći su ondje gdje se citira ili prepričava *Biblija*. Takve primjere nalazimo i u *Ivančičevu zborniku*:

A(zb) splju a sr(db)ce moe b'ditb (138^v),
B(ož)e moi vskuju me esi ostavilb (144^r),
O(tb)če v ruci tvoi predaju duhb moi (144^r),
s'hrani me g(ospod)i da ne postiždju se êko upvahb na te (145^v),
m(i)l(o)s(ti)vb i êedar'g(ospod)b p(i)ču dalb e(stb) boečim'se ego (181^r),
Se d(a)nb iže stv(o)ri g(ospod)b (181^v),
Vsi êz(i)ci vspl(e)č(utb) (181^v).

⁴⁶ MARTI 1994: 23.

⁴⁷ Isto: 24.

⁴⁸ GAČIĆ 1979: 44.

⁴⁹ DAMJANOVIĆ 2008: 205.

Starocrkvenoslavenski arhaični sloj leksema:

Poslanice sv. Jeronima:

nine (151^r), *gl(agol)a* (151^r), *êže* (151^r), *v rizahь* (151^v), *tak'mo* (151^v), *pagubi* (152^r), *trikratъ* (152^r), *rabomь* (152^v), *blagouhaniê* (153^v), *tagda* (153^v), *açe* (154^v, 163^v), *semu* (156^v), *bez'čislnihь* (156^v), *zastupь* (157^r), *eterь* (157^v, 166^r, 167^r), *azь/az'* (159^r, 166^r), *Jutru že biv'shu* (159^r), *ničtože* (159^v), *čaem'* (161^r), *bes'pečalna* (161^r), *uprašaeši* (162^v), *čen'cih'* (171^r), *vêrugami* (171^v).

Mirakuli Marije Magdalene:

poneže (112^v), *gl(agol)aše* (113^r, 116^v), *êže* (113^r), *juže* (113^r), *sl'zami* (113^r), *sl'nčni* (113^r), *parêsêi* (113^r), *kr(ê)pko* (113^r), *črêvo* (113^v), *sas'ca* (113^v), *ei* (113^v), *slovo* (114^r, 114^v), *sa* (114^r), *inihь* (114^r), *tak'mo* (114^r), *eterimь* (114^r), *vonju blagouhaniê* (114^v), *tomžde* (115^v), *egda* (115^r), *vsedannihь* (115^v), *otveča* (115^v), *piču* (116^r, 117^r), *otročje* (116^v, 117^r), *dokolê* (116^v), *emuže* (117^r), *rabi* (118^r), *êkože* (118^v), *t'gda* (118^v), *abie* (120^r, 121^v), *gl(agol)ahu* (121^v), *az'* (122^r).

Različite molitve:

račilь esi (135^v, 139^v, 144^r)⁵⁰, *ispovêdaemь* (135^v), *v'inom'* (135^v), *priležno* (135^v, 136^r), *goručago* (136^r), *ot črêva* (136^r, 139^v), *dresel'stva* (136^r), *az'* (136^r), *istoč'nik's'l'zь* (137^r), *edinočedi* (139^r), *drêselihь* (139^v), *rizu* (140^r), *skozi* (141^r), *rači* (141^r), *juže* (141^r, 143^r), *egda* (141^r), *êkože* (142^v, 144^r), *edinočedago* (143^r), *vskuju* (144^r), *sego* (144^r), *da ne postičdju se* (145^v), *vsemogi* (146^v), *shrani* (146^v), *kolêsnicahь* (147^r), *črêvê* (147^r), *sega* (148^r), *kolikokratъ* (148^r), *bljudečihь* (148^r), *raba* (148^r), *siju* (148^v), *Iže koliždo* (150^v).

Mirakuli Blažene Djevice Marije:

eterь (94^r, 96^r, 99^v), *abie* (94^r, 94^v), *otročь* (94^r), *gl(agol)juči* (94^v, 97^r, 98^v), *inimь* (94^v), *uprašae* (94^v), *krotko* (94^v), *na kiždo d(a)nhь* (96^r), *otvečav'shi* (96^r), *azь* (96^v), *bolêzni* (96^v), *tagda* (96^v), *priskrbna* (97^r), *b(i)si* (97^r, 99^v, 101^v, 105^r), *prašahu* (97^r), *žitie* (97^r), *sego* (97^r), *navlačь* (97^v, 98^r), *inihь* (97^v), *iže* (98^r), *otročetema* (98^r), *pečalno* (98^r), *dreselь* (99^r), *zajutra* (99^r), *mimogredučihь* (99^v, 104^v), *obaruetь* (100^r, 102^v), *rabi* (101^v), *siko* (102^r), *upvajučago* (102^r), *r'vani* (102^v), *žitie* (102^v), *dreselstva* (103^r), *dreseleči* (104^v), *ot neduga* (106^r), *ne priležno* (106^v), *neizglagolitel'nimi* (107^r), *mazdu* (107^v), *ot strugi ričnie* (107^v), *na kiždo* (107^v), *vinu Dêva* (110^v), *otvêtnice* (110^v), *dreseli* (111^r), *vetvie* (111^r).

⁵⁰ Premda je leksem *račiti* kategoriziran kao moravizam, u novije se vrijeme sve više ističe da je taj izraz potvrđen i u čakavskim govorima u značenju „imati volju“, „priželjkivati“, „dostojati“. Nalazi se u *Vrbničkom statutu: ako tri od teh neje bližih ne bi račil priseći, da jej ništar neudi* (f. 48). Nalazi se i u mladim latiničnim rukopisima, primjerice u creskom prikazanju *Muka Gospodina našega* (s kraja 17. i početka 18. stoljeća): *i blažena ona mati ka te rači k nam poslati* (420); *rači svih nas poslušati i svim tvoju milost dati* (427). Najnovija istraživanja potvrđuju da se leksem *račiti*, uz *žuk*, *genuti se* itd. ubraja u zajednički starohrvatski leksik, tj. i štokavski i kajkavski i čakavski (v. MAREŠIĆ 2006). Leksem je *račiti* uobičajen i u današnjim bugarskim govorima (v. RIBAROVA 2005: 27).

Traktat o sedam smrtnih grijeha:

r'vanju (1^r), *bljud'stvo* (2^r), *ljubodêenie* (2^r), *rasoh'* (2^r), *pagubi* (2^v-3^r), *vsagda* (4^r), *ne rači* (4^v), *číslo* (5^r), *pod'lastavcevb* (7^v-8^r), *basiliskb* (14^r), *pagubanb* (14^r), *dotolê* (15^v), *dokolê* (15^v), *nedugb* (21^r), *tat* (25^r), *tat'ba* (25^r), *goraz'dastvo* (28^v), *rotiti se* (33^v), *opona* (34^r), *bližika* (38^v), *dažd'b* (40^v), *moš'na* (45^r), *tlsto* (45^r), *tlste riči* (57^v), *vačina* (48^v), *pičah* (46^v), *pič'nik* (47^r), *pečera* (48^r), *istlkovaniju* (48^v), *očasb* (52^v), *okrutb* (49^r).

Tumačenje misnog obreda, Pitanja i odgovori, Blagoslov stola

račiše (172^v), *trikratb* (175^v), *pl'kb* (176^r), *vidimo* (176^v), *pagubu* (176^v), *pl'ka* (176^v), *blagodêeniê* (177^r), *tačad'* (177^r), *pečal'nimb* (177^r), *skan'dêlb* (177^r), *mazdê* (177^r), *otvêtb* (177^r), *Siko* (177^v), *podobanb* (177^v), *Adê* (178^r), *kedra* (178^r), *Čipris* (178^r), *v adê* (178^v), *sl'nca* (179^r), *vasb mirb* (179^r), *v črivi* (179^v), *č'rez'* (179^v), *čr'm'noe* (179^v), *stlpi* (179^v), *rači* (180^v).

2. Čakavizmi

Hrvatskoglagojski su neliturgijski tekstovi uglavnom pisani mješavinom crkvenoslavenskoga i starohrvatskoga jezika, a „miješanje staroslavenskih i starohrvatskih elemenata (je) prevladavajuća tendencija i to će miješanje poslužiti kao uzor miješanju čakavskih, kajkavskih i štokavskih elemenata na različitim mjestima i u različitim oblicima, uvijek s namjerom da se stvori književni jezik prihvatljiv na što širem terenu“.⁵¹ U hrvatskoglagojske su se rukopise postupno unosile osobine govornoga jezika (čakavski idiom), i to ne samo u neliturgijskim rukopisima, nego i u liturgijskim, posebice u onim mlađima (*Hrvojev misal*)⁵², ali i u starijima (*Brevijar Vida Omišljanina*⁵³, *Akademijin brevijar*⁵⁴). Josip Tandarić, zamijetivši da je utjecaj govora izraženiji u rubrikama, piše sljedeće: „S obzirom na prodor narodnoga govora, u liturgijskim je tekstovima lako odvojiti sakralni tekst od rubrikâ. Kao po pravilu u rubrikama više dolazi do izražaja govorni jezik, dapače i u terminologiji (...) imamo npr. u sakralnom tekstu *prazdnikb*, a u rubrikama redovito *blagdamb*“.⁵⁵ Nadalje, smatra da je prodor narodnoga govora u rubrike nastao zbog različitoga shvaćanja uloge jezika, a ne zbog neznanja pisara: „Pogrešno bi bilo i u ovom slučaju prodora narodnoga govora u rubrike vidjeti nesposobnost i nemoć prevodioca. Ako je prevodilac umio i znatno kompliciranije sadržaje s latinskoga prevesti više ili manje korektno na crkvenoslavenski, onda je tako mogao napraviti i u rubrikama“.⁵⁶ U tekstovima pisanim crkvenoslavenskim

⁵¹ DAMJANOVIĆ 2014: 34.

⁵² NAZOR 1973: 509.

⁵³ MIHALJEVIĆ 1997.

⁵⁴ ŠIMIĆ 2014.

⁵⁵ TANDARIĆ 1993: 73.

⁵⁶ Na istome mjestu.

jezikom, tj. liturgijskim, prevladavaju crkvenoslavenske osobitosti, a kroatiziranje je snažnije na fonetsko-fonološkoj i leksičkoj razini.

Kad u *Ivančićevu zborniku* govorimo o čakavskom utjecaju na leksičkoj razini, važno je napomenuti da je u gotovo svim tekstovima potvrđena zamjenica *ča* – kriterij najvišega ranga pri određivanju čakavskoga narječja⁵⁷, osim u *Poslanicama sv. Jeronima*. Međutim, i u tom se tekstu, kao i u svim ostalima, često upotrebljava izvanredan indikator za određivanje izvornosti čakavskoga narječja: prijedlog + *ča* → *zač'* (152^r).

O jezičnom previranju u doba pisanja rukopisa i o različitim rješenjima o kojima je razmišljao pisac svjedoče primjeri u kojima se u jednoj sintagmi ili riječi prepleću dva jezična sustava, npr. čakavski i crkvenoslavenski: *teš'kov' mazdov'* (174^v), pri čemu je leksem iz starijega, a gramatički morfem iz mlađega jezika. Slično je i u primjerima: *svoev' velikom' silov'* (27^r), *svoim' bližikov' ili svoev' bližikov'* (39^v). U našim su tekstovima takve interferencije prilično rijetke, za razliku od sinonima.⁵⁸

Primjeri:

Poslanice sv. Jeronima:

zač' (152^r), *vsakov' dikov'* (155^r), *ka godi* (156^r), *ne up'val' bim'* (164^r), *ne mogal' bim'* (164^r), *kada* (164^r), *jure* (164^r).

Mirakuli Marije Magdalene:

ča (115^r, 116^v), *zač'* (114^v, 116^r, 116^v), *volev'* (112^v), *ka* (113^v), *važgal* (115^r), *žaju* (115^r).

Različite molitve:

ča (135^v, 137^r, 138^v, 143^v), *ki* (143^r, 145^r, 146^v), *poklaknuv'* (143^r), *začb'* (148^r, 149^r), *likarb'* (136^v), *na didinu* (136^v), *gdi* (137^r), *v riči* (139^r), *utišenje* (139^v), *Divo* (140^v).

Zanimljiv je postupak prevoditelja, u kojemu su svakodnevne riječi čakavske, a neke biblijske sintagme iz crkvenoslavenskoga, npr. *gdi e istočnik's'l'z'b* (137^r).

Mirakuli Blažene Djevice Marije:

začb' (94^r, 95^r, 96^v, 97^v), *poča* (94^v, 98^v, 101^r, 103^r), *ditiča* (94^v, 95^r, 98^r, 103^v), *gospoê* (95^r), *poklaknuti* (95^r), *často* (96^v, 105^r, 105^v), *cičb'* (97^r), *grem'* (97^r), *vazamb'* 98^r, 105^v), *počasta* (98^r), *poklaknusta* (98^r), *ki* (100^r, 100^v), *ka* (101^r), *ča* (101^r, 103^v, 109^r), *mani* (101^r, 104^r, 104^v), *ednov'* (103^v), *zlatov'* (103^v), *jure* (104^r), *prokla* (105^v), *proklatstvo* (105^v), *Vazamb'* (105^v), *sobov'* (108^v), *poklaknuv'* (108^v), *klaknu* (111^r), *resti* (111^r).

Traktat o sedam smrtnih grijeha:

ča (1^v, 5^v, 7^r, 8^r, 17^v), *sa sobov'* (3^r), *často* (4^r, 6^r), *vaz'me tuega* (7^v), *malina* (10^r), *začb'* (11^r, 13^v, 15^v, 16^v, 24^v), *počato* (14^r), *svoev' volev'* (14^r), *are* (14^r),

⁵⁷ MOGUŠ 1977: 20.

⁵⁸ DAMJANOVIĆ 2014: 30.

svoevъ močevъ (14^v), *sa sobovъ* (16^r), *jure* (16^r), *žatva* (24^v), *klatve* (34^v), *často* (35^r), *zrestaju* (30^r), *restenie* (23^r), *ematvi* (24^v).

Tumačenje misnog obreda, Pitanja i odgovori, Blagoslov stola:

ere (172^r), *ča dimo* (172^r), *govori* (172^v), *začb* (172^v, 172^v, 173^v, 174^r, 178^r), *nere* (173^r), *počali* (173^r), *vazmet'* (173^v), *počati* (173^v), *ča* (174^r, 175^v), *vazda* (174^v), *poča* (174^v), *govoriti* (174^v), *teš'kov' mazdov'* (174^v), *počala* (175^r), *cičb* (175^v, 177^v), *rukov'* (175^v), *kadi* (175^v), *česo* (178^r).

3. Kajkavizmi

Kao što je poznato⁵⁹, kajkavska jezična sastavnica ulazi u hrvatsku književnost najmanje stoljeće prije protestantizma, a čak dva prije Ozaljskoga književnoga kruga, dakle već početkom 15. stoljeća i to u hrvatskoglagoljskim zbornicima. Već je kajkavizme u *Koluničevu zborniku* zamijetio Matija Valjavac⁶⁰, a Franjo Fancev upozorio je na činjenicu da se kajkavska književna riječ davno prije reformacije dodirivala s čakavskom.⁶¹ Najveći broj važnih spoznaja o prodoru kajkavizama u hrvatskoglagoljsku književnost dugujemo Eduardu Hercigonji, koji je utvrdio da je u našim zbornicima već od početka 15. stoljeća čakavska osnova impregnirana kajkavskim crtama, što traje na dijelu glagoljaškoga područja duboko u 16. stoljeće. Taj je prodor kajkavizama početak nastojanja da se premoste dijalektne granice.⁶²

Prvo ozbiljnije uvođenje kajkavštine iz govorne u sferu pisane riječi čine kajkavizmi, koncentrirani u pojedinim kapitulima glagoljskih zbornika kasnoga srednjega vijeka, a među njima posebno mjesto zauzima *Petrisov zbornik*. Eduard Hercigonja ustanovio je da je čak jedna trećina od oko 160 članaka toga kodeksa „s promjenljivom čestoćom impregnirana kajkavizmima sviju razina“ i da takva „intenzivna interpolacija kajkavizama u hibridnu čakavsko-crkvenoslavensku strukturu zborničkih tekstova nije zastupljena ni u jednom drugom glagoljaškom spisu“.⁶³ Vjekoslav Štefanić upozoravao je na obilježja kajkavskoga sustava u hrvatskoglagoljskim tekstovima, posebice u raznim registrima s istarskoga područja iz 16. stoljeća. Tako za *Kvadrigu duhovnim zakonom* navodi da je „jezik teksta narodni, čakavski, koji ponešto čuti blizinu kajkavskoga, na pr.: *da ne bu gospodoval' 30*“.⁶⁴ Pri tome Štefanić objašnjava kajkavizme podrijetlom te ih veže uz područje na kojemu se dodiruju čakavština i kajkavština. Damjanović pak smatra da to nije morao biti jedini razlog za uvođenje kajkavizama, nego

⁵⁹ HERCIGONJA 1983.

⁶⁰ VALJAVAC 1892.

⁶¹ FANCEV 1925: 550.

⁶² HERCIGONJA 1983: 303-385.

⁶³ Isto: 309.

⁶⁴ ŠTEFANIĆ 1960: 234.

je to moglo biti povezano i s koncepcijom građenja jezika neliturgijskih knjiga, odnosno pišćevim stavom.⁶⁵ Kad je riječ o kajkavizmima u tekstovima 15. i 16. stoljeća, otvara se niz nerazjašnjenih pitanja, od kojih su, prema Damjanovićevu mišljenju, dva najvažnija:

1. Što se u određenom povijesnom razdoblju može smatrati kajkavizmom i kako izbjeći nesumnjivu opasnost da nas zavede naš današnji osjećaj?
2. Što je u 15. i 16. stoljeću kajkavizam, a što zajedničko blago kajkavskoga i čakavskoga narječja?

Kategorija kajkavizama u tekstovima 15. stoljeća još nije dokraja definirana ni usustavljena: „Neke riječi, kao npr. *beteg*, *kaštigati*, ili čak *hiža*, koje danas zbog vrlo česte upotrebe u čakavskim tekstovima i govorima ne ubrajamo u kajkavizme (*beteg* dolazi u Marulića, u hvarskim govorima, u Hrv. primorju, itd.) možda će ipak biti tako tretirane. Sve će to ovisiti o definiciji koja će nam reći što je kajkavizam u 15. stoljeću, definiciji, koju u ovom trenutku nemamo“.⁶⁶ Pri utvrđivanju vjerojatnih kajkavskih razlikovnih obilježja, prema Eduardu Hercigonji⁶⁷, moramo imati u vidu neke povijesno-dijalektne činjenice:

1. iako se dijalektni sustavi hrvatskoga jezika definitivno oblikuju, tj. diferenciraju između 12. i 15. stoljeća, sve do 14. stoljeća nisu postojale velike razlike između tih dijalekata, osobito na kopnu gdje su se prepletali
2. zapadnojužnoslavenski je prajezik imao dugo zajedništvo, najkasnije se razdvajaju primorska i panonska dijalektna grupa
3. u sklopu čakavštine uočljiva je neprijeporna naročita bliskost sjeverozapadnog čakavskoga s kajkavskim, posebice u leksiku.

U hrvatskoglagoljskim zbornicima nalazimo kajkavizme na svim jezičnim razinama: fonološkoj, morfološkoj, leksičkoj i sintaktičkoj, ali različito od kodeksa do kodeksa.⁶⁸ Intenzitet kajkavskih obilježja ovisi o mjestu pisanja rukopisa. U zapadnoj je skupini smanjen intenzitet kajkavskih elemenata, a postoje i određene razlike prema tipu kajkavizama. „Opći je dojam nakon pregleda stanja u kodeksima da čestoća kajkavizama u hibridnom jeziku ovih spisa (...) slabi silazeći po pravcu sjeveroistok-jugozapad (Vinodol) – zapad (Istra). Usporedo s čestoćom mijenja se i karakter kajkavskih intervencija: na sjeveru su one leksičke, fonetske i morfološke da u daljnjem kretanju prema jugu (zapadu) postepeno budu svedene pretežito na leksik“.⁶⁹

Premda se *Ivančićev zbornik* ne ubraja u rukopise u kojima je prisutna kajkavska sastavnica jer su kajkavizmi iznimno rijetki, posebice na fonološkoj i

⁶⁵ DAMJANOVIĆ 1984: 154; Isti 2014: 35.

⁶⁶ Isti 1984: 176.

⁶⁷ HERCIGONJA 1983: 352-353.

⁶⁸ Isto: 303-385; DAMJANOVIĆ 1984: 151-176; ŠIMIĆ 2011: 501-520.

⁶⁹ HERCIGONJA 1983: 350.

morfološkoj razini⁷⁰, ipak je na leksičkoj razini prisutno „lako obojenje, površinska impregnacija čakavske osnove nekim od kajkavskih izraza“.⁷¹ Najviše je kajkavizama u *Traktatu o sedam smrtnih grijeha*. Oni su vjerojatno uneseni u tekst pod utjecajem predloška s kojega se prepisivalo. Većinom su poznati na čakavsko-kajkavskom području. Pripadaju zajedničkomu čakavsko-kajkavskom blagu, a katkad i štokavskom jer su neki zabilježeni i u Dubrovniku: npr. *habati*, *hiniti*, *lotar*, *moistar*, *takaiše* itd.⁷²

Usporedimo li *Traktat o sedam smrtnih grijeha* iz *Ivančićeva* i *Kolunićeva zbornika* (1486.)⁷³, zapaziti ćemo da koncentracija kajkavizama nije velika te da u *Korizmenjaku Kolunićeva zbornika* nalazimo znatno više kajkavizama, kao što se vidi iz primjera: *nedopirь* TKZ 223/*prprčac* TIZ 13a, *mlédnostь* TKZ 230/*lénostь* TIZ 21a, (ali i TIZ ima *mled'nostiju* 60b), *strela boleštra* TKZ 243/*strela balistrena* TIZ 37a, suprotan je primjer: *moistri* TIZ 28b/*meštri* TKZ 237.⁷⁴

Primjeri:

Poslanice sv. Jeronima:

gorup'no (164^v).⁷⁵

Različite molitve:

pelati (144^v).⁷⁶

⁷⁰ KOSIĆ 2010: 72; ŠIMIĆ 2005: 403-404.

⁷¹ HERCIGONJA 1983: 332.

⁷² Na morfološkoj je razini od izrazitih kajkavskih obilježja u CIvan zabilježen samo jedan primjer prezenta glagola *biti* za futur *bu*: *da bu mu êvlena* (130^r, Poslanica sv. Pavla).

⁷³ *Kolunićev zbornik* 1486. prepisao je po narudžbi gatanskoga vikara Levnarda pisar Broz Kolunić u Knežej Vasi kraj Otočca.

⁷⁴ ŠIMIĆ 2005.

⁷⁵ Prema ARj (III: 296), pridjev *gorup* potvrđen je kod Belostenca, *Gorupac* je muško ime poznato od 16. stoljeća, pridjev *gorupan*, *gorupna* poznat je u Dubašnici na Krku: *Bolesniku vele da su mu usta gorupna*, a glagol *gorupiti* potvrđen je još kod Barakovića: *Jad nam stan gorupi, guja srce kine*. Prema Petru Skoku (1971: 592), u kajkavskome se narječju umjesto *gorak* upotrebljava *gorup* sa sufiksom *-bn*, *gorupan* „žuk, slan“, denominal *gorupiti*. U hrvatskoglagojskim je liturgijskim rukopisima leksem *ogorupiti* očuvan u BrAc: *otkudu ogorupit'se* 43d i BrVat₆ 40b. Na paralelnome mjestu drugi brevijari imaju *ogorčit'se*, npr. BrN₂ 329b, BrVb₄ 109c. Leksem izveden iz iste osnove, *gorupostь*, nalazi se još u nekim brevijarima: *gorupostь d(u)ha svoego* BrVO 404d, BrVat₅ 217d, BrN₂ 237a, *gorupostiū* BrBar 307d. U zbornicima je pronađen u CTK 80^r: *Pod sladkim medom zakriti se more gorup čemer Pod sadskimi riči sie, gorup svršue*, te CAc 71^v: *tada se isplni rěč' b(la)ž(e)noga eronima ki reče o semrti slatka bi bila v paklě ka si bila gorupa na svētě*.

⁷⁶ Od iste je osnove u hrvatskoglagojskim tekstovima tvoreno više leksema: *pelati*, *vpelati*, *propelivati* itd. Leksem *peljati*, prema ARj, najviše se upotrebljava kod čakavaca i kajkavaca, a rijetko kod štokavaca. Potvrđen je kod Marulića, među ostalim arhaizmima, npr. *peteh*, *hiža*, *hudo*, *peljati*, *tat*, *pes*, *meč*, koji su zajedničko blago čakavskoga i kajkavskoga narječja. Često se upotrebljava u zbornicima: *otvarati i propelivai v nebesa* (CTk 57^r), *tako e umilen č(lově)k v rai vpelan* (CTk 62^v), *Tako gredu osla pripelaju* (CTk 113^v).

*Mirakuli Blažene Djevice Marije:**pravišb* (96^r)⁷⁷, *praveće* (100^r), *nigdarb* (96^v).*Različite molitve:**moistar* (136^v).⁷⁸*Traktat o sedam smrtnih grijeha:*

1. *čakavsko-kajkavski sloj: pravi* (1^r), *lotar štva* (1^r, 19^r, 28^r)⁷⁹, *hudim* (4^r, 5^r, 13^r), *hudo* (6^v)⁸⁰, *kaš'tiga* (8^v), *mlednostb* (20^r), *takaišev'* (25^r)⁸¹, *hudimb* (25^v), *kaštigati* (26^v)⁸², *moistri* (24^r, 28^v), *moistra* (22^v), *takoiše* (41^v), *lotarb*

⁷⁷ Na leksem *praviti* kao kajkavizam „in der Bedeutung reden“ upozorio je Vatroslav Jagić u *Tundalovu viđenju* iz CPet: *od mala do velika praviti* (JAGIĆ 1914: 507). Isti se leksem nalazi kod Marulića i u *Lekcionaru Bernardina Splićanina*. Leksem *praviti* često se pojavljuje u hrvatskologoljskim rukopisima, počevši od fragmenata iz 13. stoljeća, npr. u FgLab₁ 2d, u brevijarima, npr. BrVO 46c, 128d, BrVat₆ 116d, BrN₂ 473b, BrVat₅ 40a, od zbornika najčešće u CPet i COxf i u RegBen 11b: *Iže pravit' g(ospod)ь uzakъ e(stb) put' k' životu! včnomu*. Prema Skoku, glagol *praviti* u značenju „besjediti, govoriti“ potvrđen je u Dubrovniku i na Korčuli (Lumbarda). I na ćirilicnim se bosansko-humskim natpisima pojavljuje taj iznimno arhaičan leksem na *Natpisu vojvode Mitoša* (1399. – 1415.), što potvrđuje da je bio rasprostranjen na širokom području: ... *I pravi vojvoda Mitošb: I mnogo na zemlji bi (ubijeno) a ja ni ot jene i nikorb ot moje ruke ne bi mrbt(a)vь. Ne (htje)h ga ubiti* (VEGO 1970: 30-31).

⁷⁸ Leksem *mojstar* ubraja se u zajedničko čakavsko-kajkavsko blago, a najstarija je potvrda za značenje „majstor“ u hrvatskome jeziku na ćirilicnom *Natpisu župana Grda* iz 12. stoljeća. Ona je najvjerojatnije posuđenica iz romansko-dalmatskoga jezika (v. REINHART 1996: 172).

⁷⁹ Germanizam *lotar* u značenju „lupež, pijanica, ljenčina“ ubraja se među lekseme koji su se iz sjevernih kajkavskih krajeva proširili i na jug. Potvrđen je na širokom području: kajkavskom, čakavskom, pa i u Dubrovniku i na Korčuli. U Istri, u Bermu, uparan je na glagoljskim grafitima: *osal, lotar – pijani osal* (v. FUČIĆ 1982: 22). Također se često upotrebljavao u rukopisu creske *Muke* Franića Vodarića, latiničnom rukopisu s konca 17. ili početka 18. stoljeća.

⁸⁰ Praslavenski je i staroslavenski izraz *hudь* (*parvus, tenuis, pauper*) imao prvotno značenje „mršav, siromašan“, (potvrđeno u *Poljičkom statutu*), pa je kasnije od ovih značenja nastalo „bijedan, jadan, žalostan, nevoljan“, zatim „kukavan, nevaljao, nevrijedan“, pa još gore – „zao“. Za pridjev *huđi* najstarije su potvrde kod N. Ranjine, Š. Menčetića, Dž. Držića, D. Ranjine, P. Hektorovića itd. (ARj III: 716-723). Prvobitno je konkretno značenje *mršav* preneseno na apstraktno, tj. psihičko stanje. Široko je rasprostranjeno u hrvatskim govorima, npr. imenica *hudoba*, koja je eufemizam za vraga na Korčuli, dok glagol *hudati* na Cresu ima značenje „koriti“ (SKOK 1971: 692).

⁸¹ Leksemi su *takai, takaiše* potvrđeni u hrvatskologoljskim liturgijskim rukopisima, npr. u *II. novljanskom brevijaru: I potomь vrěmeni mimogredući ot tainosti o(tb)ca b(og)a takai s(ve)tb očitō pride* (367a), *I to takaiše govori se ot bl(a)gd(a)na s(ve)tihb* (263a). Isti se leksemi često nalaze u hrvatskologoljskim zbornicima, npr.: *takaiševb* (CKol 233^r). Leksemi slične tvorbe, npr. *takajše, tolikajše, tolikojše* poznati su i čakavskim govorima, posebice onim sjevernim. *Tolikajše*, na produženu osnovu *tolik(aj)* dodan je navezak *-še*, potvrđeno je u *Vepričkom statutu* iz 1507. (v. KUZMIĆ 2001: 17), u *Komunalu grada Senja* iz 1697. (ARj XVIII: 444), u *Darovnici slavnoga Dragoslava* crkvi sv. Vida kod Dobrinja (v. MIHALJEVIĆ 2000: 3, 7).

⁸² *Kaštigati* pripada leksemima koji se danas zbog česte uporabe i u čakavskim govorima ne ubrajaju u kajkavizme, nego u zajedničko čakavsko-kajkavsko blago. Često se pojavljuje u našim zbornicima, npr. u CTK: *ričju se na pokoru ne spravlam ni kaštigam* (26^v), *ta e proklet i kaštigan mnoju* (46^v), *i da bi ju ne kaštigalb* (77^r), u CKz: *dokli estb gospodinb bogb ot' lučilb ne oće*

(42^r), *prehineni* (46^r)⁸³, *lotar štvo* (52^v), *om'led'nišb* (44^v)⁸⁴, *tan'caniē* (62^v).⁸⁵

2. **kajkavizmi:** *špot* (8^r)⁸⁶, *drobnoga* (18^r), *riči vlh'ke* (33^v), *cēhu* (42^r), *faita* (34^r), *hlapb* (5^r, 15^v, 45^r), *prokšēn* (18^v, 21^r), *se s'hab'la* (45^r), *š'poti* (47^v).

ustati ta kaš'tigb od' vasb (40), *da govore naši duktori da ni grihb, ki veće kaš'tiga gospodinb bogb* (177). Prilično se učestalo u našim zbornicima nalaze sinonimi u *trajnom nastojanju oko razumljivosti* (E. Hercigonja), u ovom slučaju: *kaš'tigati i karati* Clvan 26b, CKz 235, a također u CTk: *nere kada nego hoće pokarati i pokaštigati* (84^v). Među hrvatskologoljskim je brevijarima *kaštigati* potvrđeno u BrN₂ – *i potom'ga krēpko kaš'tiga* (373a).

⁸³ U tekstovima nalazimo više leksema tvorenih od ove osnove: *hiniti, prehiniti, himba, hinac* u značenju „prevariti, prijevara, varka“, a mogu se ubrojiti u zajedničko blago dvaju narječja. Potvrde su u rječnicima od 15. stoljeća: Vrančić, Mikalja, Belostenec, Jambrešić, Stulić. Leksem je potvrđen u *Lekcionaru Bernardina Splićanina*, kod M. Marulića, N. Ranjine, Dž. Držića, M. Vetranovića itd. (ARJ III: 599, 603). U *Tkonskom se zborniku* taj leksem nalazi gotovo u svim dijelovima, a najčešći je u Muci: *ki po dēvli prehineni biste na smrt osueni* (8^v).

⁸⁴ Leksem *mleden*, između ostaloga, *žuk, račiti, genuti se*, ubraja se u zajednički starohrvatski leksik, odnosno i u štokavski i u kajkavski i u čakavski (v. MAREŠIĆ 2006). Prema Skoku (1972: 442), taj je pridjev potvrđen i u Dubrovniku, a u ikavskom obliku *mlidan* i u Slavoniji, te može imati dva značenja: 1. „mršav, suh“, i 2. „bljutav, neslan“ (Krk). Leksem se *mledēn* nalazi i u *II. novljanskom brevijaru* (1495.): *t(ē)lo m'led'no* (364d), kao i u *Petrisovu zborniku: imei v pameti tvoju mlednost* (106^v).

⁸⁵ Leksem *tanac* stara je hrvatska posuđenica iz srednjevisokonjemačkoga – *Tanz*, a od hrvatskologoljskih rukopisa potvrđena je u *Novakovu misalu* iz 1368., ali i u nekim drugim misalima kojima MNov nije mogao biti predložak: MLab₂, MVat₈, MVB₁, MOxf₁, MOxf₂, MHRv, MBER i MNew. Stoga se može pretpostaviti da je postojao jedan arhetip misalskoga rukopisa koji je imao leksem *tanacsb* (za lat. *chorum*), najkasnije iz prve polovine 14. stoljeća, koji se nije očuvao (REINHART 1990: 202). Budući da je u njemačkome taj leksem poznat još od 1200., u hrvatski je jezik mogao ući između 1200. i prve polovine 14. stoljeća (REINHART 1990: 203). *Tanac* je jedan od germanizama, koji se iz sjevernih proširio i na južne krajeve. Poznat je od Istre i Krka, pa sve do Dubrovnika, a zanimljivo je da se na jugu češće rabi germanizam, negoli romanizam (SKOK 1973: 442). Često se nalazi u zbornicima, npr. u CTk: *Esi li se opiēl v s(ve)te d(6)ni ili tance vodil, kako pravi s(ve)ti Avguštīn: Ke v s(ve)tke tance vodi ili se opija, veći grih mu e nere orati ili kopati! A to est zato ere e tanac vražja voiska na Boga i koliko e koli v tanci žen urešenih* (96^r), *Esi li hodil gledati tancev* (97^r). U CKz nalazimo *tanacsb* (200) i *tancanie* (CKz 264). Ovaj je leksem još jedna potvrda o kontinuitetu hrvatske književnosti, od hrvatskologoljskih misala preko zbornika do kasnije književnosti, npr. Džore Držića.

⁸⁶ Germanizam *špotati* (od njem. *spotten*), u značenju „rugati se“, prema P. Skoku poznat od 16. stoljeća kod čakavskih i kajkavskih pisaca, a od rječnika nalazi se kod Belostenca, Della Belle i Habelića. Međutim, u hrvatskologoljskim je rukopisima zasvjedočen još od 15. stoljeća. I dok se leksemi *špots, špotati se* često pojavljuju u hrvatskologoljskim zbornicima, npr. *Kadē su ki se vērnomu špotahu i s'mēhu* (CPet 345^v), *od smijućih se i špotajućih se* (CAc 70^r), *O gore špotajućimi se s(ve)timi knjigami* (CPet 346^v) itd., među liturgijskim je rukopisima potvrđen jedino u *Pašmanskom brevijaru* (druga polovina 14. i 15. stoljeće): *i prēdast' se narodom' na poruganie i tepenie i n' raspetie i š'potanie muke* (BrPm 212d). Leksemi *špots* i *pošpotati* učestalo se pojavljuju u CKz i Clvan, npr. *špots* CKz 29, 36, 125, 219 itd., *pošpotati* CKz 36, 51, 64, 92, 95, 122 (VALJAVAC 1892: XXVII.). U CTk: *kako se mi špotahomo mej sobu nevolnimi* (33^v), *krotkimi špotajući se* (34^r), *Tu Pilat popela Isusa vnur i čini ga kruniti i biti i pošpotati* (145^v), *Tu židove špotaju se i reku* (154^v), *Tu razboinik levi špotae se i reče* (154^r).

*Tumačenje misnog obreda, Pitanja i odgovori, Blagoslov stola: hudobah (175^v), tretič (175^v).*⁸⁷

Zajedničko čakavsko kajkavsko blago: *gdo* (179⁸⁸, 179^v), *lah'ko* (176^f), *daždь* (180^f).

4. Romanizmi

Kad je riječ o latinskom utjecaju u hrvatskoglagojskim tekstovima, razlikujemo najmanje tri sloja:

1. latinizmi posuđeni u hrvatski jezik iz balkanskoga latinizeta s prvim prijevodima liturgijskih knjiga, npr. *kaležь, križь, mьša, olьtarь, ocьtь, poganь, komьkanie*
2. latinizmi koji su ušli u tekstove u Moravskoj, a kasnije su preuzeti i u hrvatskoglagojske rukopise, npr. *mьnihь, oplatь, popь*
3. latinizmi uneseni nakon usklađivanja hrvatskoga prijevoda *Biblije s Vulgatom* od 12. stoljeća. Uz imena, to su većinom religijski i liturgijski termini, npr. *Luciê, Ceceliê, šekvenciê, feriê, lekciiê, lentiê, kalvariê, oštiê, vijiliê, šeksta, kapitulь, beršь, matutinь* itd. Druge su riječi u manjem broju, npr. *bumbakь, doktorь, dota, drakunь, dužь, lupunarь, moistrь, palma, polača, fistula, cêsarь* itd.

U zbornicima je znatno veći broj romanizama iz govornoga jezika svakidašnjice, koji su se većinom unosili pod utjecajem predloška. Mnoge su novije posuđenice u glagoljske tekstove ušle iz latinskoga i talijanskoga, uglavnom iz venecijanskoga dijalekta.⁸⁹ Kad je riječ o novijim posuđenicama (talijanizmima), katkad je teško

⁸⁷ U primjere, koji se tvore prema kajkavskom modelu, ubrajaju se prilozi koji se tvore sufiksima: *-uč, -ič, -oč*, npr.: *ednuč, drugoč, tretič, daleč* itd. U hrvatskoglagojskim je rukopisima već od 14. stoljeća potvrđen prilog *drugočь* i *drugovičь*: *us'neši na stranê tvoei desnoi drugoč* BrVat₃ 232c, *drugovičь* BrVO 455c, *otvêčaše drugočь* i *rêše* BrN₂ 252d, *i paki drugoč' ide i m(o)li se g(o)v(o)re* CPar 240v, *drugočь ag(b)nie d(ê)vi m(u)č(enice)* BrLab₁ 169c/d, *i oče drugočь prosl(a)vlae* MNov 70b, *Tu peteh vspoe drugoč* CTK 141r. Oblik je *drugoč, drugač(e)* hrvatsko-kajkavski, potvrđen u 17. i 18. stoljeću, ali ima ga i kod Marulića (SKOK 1971: 446). U hrvatskoglagojskim se tekstovima pojavljuje i *tretič*, npr.: *pride nikula tēž'de naravomь s'ivoreno tretičь is'plniti želenie* BrN₂ 386a, *p(o)m(i)lui n(a)sь tretič* MVat₄ 168a, *i pet' tretičь više poi an(tiponь)* BrVO 29c. *Vaspēt tretič I(su)s tuci na vrata* CTK 8^f), *Tu Petar tretič zatai Isusa* CTK 141^f).

⁸⁸ U hrvatskoglagojskim je zbornicima *gdo* (< кѣто) znatno češći oblik od *kto*. I dok Z. Junković drži da se oblik *gdo* mogao razviti samo u kajkavskim govorima, S. Damjanović smatra da to opovrgavaju naši tekstovi u kojima supostoje *kto* i *gdo*. U biblijskim je tekstovima češće *kto*, a u ostalima *gdo*. „To bi onda dalje značilo da u slučaju te zamjenice uopće nemamo čakavski izraz, što je apsolutno isključeno za jedan zbornik u kojem je potka nesumnjivo čakavska. (CKZ M. Š.) Uostalom, to bi bio jedini slučaj da za neki jezični sadržaj nemamo u našim tekstovima i čakavski izraz! *Gdo* je, smatramo, zajedničko dobro čakavštine i kajkavštine i ne možemo ga u našim tekstovima označiti kao kajkavizam. To potvrđuju i mnoge listine“ (DAMJANOVIĆ 1984: 163).

⁸⁹ DIMITROVA 1998: 30.

posve pouzdano zaključiti kojim je putem neki leksem ušao u hrvatski jezik, je li to raguzejski, mletački ili toskanski.⁹⁰ Od starih romanizama u CIvan nalazimo *neput*, tj. *naput*, *polača*, *kaštel*, *žežin*.

Primjeri:

Mirakuli Marije Magdalene:

s'panžatur'niceju (113^r), *skuža* (113^r), *polaču* (115^r), *pelegrinb* (116^v, 118^r), *monistri* (121^r), *manastira* (121^r), *iš'toriê* (121^v).

Različite molitve:

moistar (136^v), *šerafimi* (137^v), *polaču* (139^v).

Mirakuli Blažene Djevice Marije:

mirakulb (99^v, 102^r), *polaču* (103^r, 103^v, 105^r), *punestricu* (103^v), *funestrici* (105^r), *pelegrinb* (111^r).

Traktat o sedam smrtnih grijeha:

superbie (2^r, 6^r), *ipokriziê* (3^v), *ot nature* (4^v), *ot furtune* (4^v), *tem'perancu* (4^v), *tur'na* (7^r), *prsuru* (8^v), *friti* (8^v), *od munitu* (9^v), *munitu* (11^v), *kaštelb* (16^r, 27^r, 48^r), *opatie* (18^r), *skule* (22^v), *sakriliji* (22^v), *šimuniê* (22^v), *bordêlb* (23^r), *taštamenti* (26^v), *al'mužna* (26^v), *oštari* (27^v), *skuli* (28^r), *skulani* (28^r), *span'žanb* (29^r), *svoimb naputomu* (31^r), *matrimonii* (32^r), *kun'sencii* (33^r), *sal'bunb* (33^v), *stačuni* (34^r), *dilikanb* (18^v), *žežini* (19^r), *taule* (43^v), *tover'na i tover'nar* (47^v), *bikarii* (56^r), *skalina* (57^r) itd.

5. Grecizmi

U *Traktatu*, uz ostale leksičke slojeve, nalazimo i grecizme, npr.: *cimiterb* (29^v), *aerb* (49^v), *apokalipasb* (1^r), *dimunb* (44^v), *gamalionb* (54^r), *matmona* (35^v), *koludra* (98^v), *koludarb* (99^r), *v'tem'palb* (100^v), *koludrice* (109^v), *parisêi* (113^r), *sa aramatami* (120^v), *proz'vitera* (143^r) itd.

Zaključak

Hrvatskogoljski su neliturgijski rukopisi pisani mješavinom staroslaven-skih i starohrvatskih jezičnih elemenata. U odabiru jednih ili drugih karakterizira ih velika autorska sloboda, različita od kodeksa do kodeksa i od teksta do teksta. Svojom su se slobodom u izboru jezičnih sredstava prevoditelji, pisci i supisci *Ivančičeva zbornika* obilato koristili. Općenito možemo reći da je kodeks pisan mješavinom crkvenoslavenskoga i čakavskoga te da se tekstovi međusobno prilično razlikuju. Kajkavski je utjecaj zamjetan samo u *Traktatu o sedam smrtnih grijeha*, dok u ostalim dijelovima nailazimo samo na natruhe kajkavštine.

⁹⁰ LOVRIĆ-JOVIĆ 2006: 177.

Provedeno se istraživanje na leksičkoj razini uglavnom slaže s ranijim rezultatima: najarhaičniji je jezik u *Poslanicama sv. Jeronima* (pisane su crkvenoslavenskim jezikom), slijede ih *Mirakuli Marije Magdalene* (u leksiku dosta arhaičnosti), *Molitve* (nisu strogo liturgijski tekst, pa ima i narodnih osobina, leksik je prilično arhaičan), *Čudesna Dive Marie* (u leksiku prožimanje mlađih i starijih oblika), *Traktat, Ishod i Ispovêd* (imaju sličan jezik, gotovo potpuno se oslanjaju na govor, u leksiku je mnogo tuđica i mlađih oblika), *Kontemplacion, Riči života i spaseniê* (naslanja se na jezik *Traktata*, u leksiku su mnogi govorni elementi). Zadnjih je devet listova (f. 172 – 181), odlomak koji je pisala druga ruka, pisano čakavskim, uz neke natruhe kajkavskoga. *Blagoslov stola*, u odnosu na spomenute tekstove, razlikuje se po tome što je to biblijski tekst preuzet iz nekih liturgijskih rukopisa, pa je pisan crkvenoslavenskim jezikom hrvatske redakcije.

Leksička je građa najraznolikija u *Traktatu o sedam smrtnih grijeha*. Temeljni je leksički sloj ovdje slavenski: uz starocrkvenoslavenske lekseme, nalazimo čakavske i kajkavske. U *Traktatu* znatno je više tuđica nego u drugim dijelovima: i to grecizama, romanizama (što je i razumljivo jer je taj tekst preveden negdje u Italiji), germanizama i hungarizama. Kajkavizmi su u *Traktatu* dvovrsni: 1. oni koji se ubrajaju u zajedničko čakavsko-kajkavsko blago: *hiniti, lotar, moistar, takaiše, praviti, hud, kaštigati, hiniti, mledn, tanaci*, te 2. pravi kajkavizmi potvrđeni samo u sjevernim krajevima: *špot, faita, hlap, prokšen*. Prvi su znatno češći. Ako usporedimo dva ista teksta, *Traktat* u *Ivančićevu* i *Kolunićevu zborniku*, možemo zaključiti da je *Ivančićev zbornik* više čakavski obojen, za razliku od *Kolunićeva*, gdje su izrazitiji kajkavizmi.

Glagoljski tekstovi pisani hibridnim čakavsko-kajkavskim, a katkad i crkvenoslavenskim jezikom, ne pružaju neposredne podatke o vremenu i mjestu nastanka ili pisanja. To se donekle može odrediti poredbenim putem, tj. utvrđivanjem određenih analogija između pojedinih rukopisa, za koje su poznata mjesta pisanja. Za *Ivančićev* je *zbornik* već utvrđeno da je to zadarsko područje, dok bi predložak *Traktata*, prema jezičnim obilježjima, pripadao sjevernijim krajevima.

Važno je detaljno opisati svaki kodeks na svim jezičnim razinama, pa tako i na leksičkoj, jer je bogata leksička građa hrvatskoglagojskih zborničkih tekstova značajan korak u uređivanju književnoga jezika, tj. hrvatskoga standarda.

Prilog

U prilogu navodim neke rečenice u kojima dolazi do izražaja prevoditeljska kreativnost i smisao za humor, kao i jezično bogatstvo hrvatskoglagoljskih zborničkih tekstova:

Tača sl(a)va e(stb) veliki viharъ koga d'êv(a)lъ rene s velikovъ tučivъ ki meče na z(e)mľju veliko s'tab'lie po dubravahъ i podira cere i dubi veliki (9^r);

gos'poê lipa urišen'a e(stb) veče pag(u)b'na nego strêla bališ'trena vo onoga Are nima uda ni urêšen'ê na sebi v'koi bi ne bilo m'rêže ili zam'č'ice d'êvle za lovl(e)nie (37^r);

O grêhu grla (proždrljivosti): *Mnogo e mr'zakъ b(og)u sa gr(ê)hъ are vsaki č(lovê)kъ žr'tvenikъ čini s'voga b(og)a da čl(ovê)kъ čini svoga b(og)a v'ed'noi vriči plni g'noê i da se č(lovê)kъ boi veče svoga č'rêva i ljubi nego b(og)a b(og)ъ z(a)p(o)v(ê)da žežinъ i v'zdržanie a črêvo z(a)p(o)v(ê)da da č(lovê)kъ ji dovole i kohato b(og)ъ zap(o)v(ê)da na jutr'nju v'stati a č'rêvo di veliko samъ pl'no s'pati mi e potreb'no skrozi bole moju kr'mu probaviti A paki kada se vstane nikada kas'no prie nego reče svoe m(o)l(it)ve ili svoju jutr'nju zač'ne misliti o svoemъ č'rêvi · I pita ča bis'mo d(a)n(a)ska imili jis'ti bismo li mogli ča slat'ko naiti d(o)bro biše vino sinoč'ne bis'mo li mogli takoiše naiti ili bol'se (41^v);*

Kada č(lovê)kъ žr'tacъ grede v'tover'nu onъ grede lipo pravo a kada se vrača ne more se dr'žati na svoihъ nogahъ i e(stb) eki (!) pogubilъ vidъ i sluhъ ričъ i umъ i računъ i pametъ (48^r);

Niki êz(i)ci su ki su t(a)ko pl'ni vitra da govore vitru i aeru ki ne mogu edan' časъ ml(b)čati k(a)ko klepacъ malinni a ono ča govore nima gl(a)ve ni računa (49^v);

Mnogo e(stb) težakъ grêhъ i grubъ i s'ramotan'onoga ki se hv(a)li · T(a)kovi ričivacъ e(stb) tat'b(o)ži ki mu krade nega sl(a)vu (50^r);

Č(lovê)kъ lažacъ e(stb) meju č(lovê)ci d(o)brimi t(a)ko k(a)ko krivi pinezъ meju d(o)brimi ili k(a)ko slama va pš(e)nici (53^v-54^r);

S(v)e(ti) avgustinъ pravi da nič'če ni toliko prikladno činomъ d'êvlimъ koliko e(stb) karati se otkuda sa gr(ê)hъ e(stb) ugodanъ d'êvlu a mr'zak'b(og)u ki ljubi mirъ i skladъ (57^r);

Zato e(stb) vsa m(u)dr(o)stъ sega svita ludostъ I oni ki m'ne vidjeti ne vide ni mr've. Oni diju da imaju oči i da vide A čb veče vidê mane se znaju. Vs(a)ki d(a)нъ um'ru a ne umiju umriti ni s'miju are se nisu naučili d(o)bro živiti (63^r);

Koнъ vs(a)ke s(v)e)te d(u)še e(stb) t(ê)lo ko ima ona stisnuti ot vs(i)hъ zlihъ pohoti uzdonъ v'zdržaniê a pustiti ostrogami ljubve ganutiem'dobrihъ dêlъ (78^v);

I oče imate viditi da edanъ gr(ê)hъ priteže drugoga (83^v).

Kratice hrvatskoglagoljskih rukopisa

- BrAc – *Akademijin brevijar*, oko 1384., Zagreb, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, sign. III c 12.
- BrBar – *Baromičev brevijar*, 1493. (tiskan), Mleci (Venecija).
- BrN₂ – *II. novljanski brevijar*, 1495., Novi Vinodolski, Župni ured.
- BrPm – *Pašmanski brevijar*, druga polovina 14. i 15. stoljeća, Zagreb, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, sign. III b 10.
- BrVat₅ – *V. vatikanski brevijar*, sredina 14. stoljeća, Biblioteca Apostolica Vaticana, sign. Borg illir. 5.
- BrVat₆ – *VI. vatikanski brevijar*, sredina 14. stoljeća, Biblioteca Apostolica Vaticana, sign. Borg illir. 6.
- BrVb₄ – *IV. vrbnički brevijar*, 14. stoljeće, Vrbnik, Župni ured.
- BrVO – *Brevijar Vida Omišljanina*, 1396., Beč, Österreichische Nationalbibliothek, sign. Cod. slav. 3.
- CAC – *Zbornik duhovnog štiva* (Antoninov konfesional i dr.), kraj 15. stoljeća, Zagreb, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, sign. IV a 48.
- CIvan – *Ivančičev zbornik*, 14. – 15. stoljeće, Zagreb, Samostan franjevaca III. reda.
- CKz – *Koluničev zbornik*, 1486; Zagreb, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, sign. III a 51.
- COxf – *Oxfordski zbornik*, 15. stoljeće, Oxford, Bodleian Library, sign. Ms. Canon. Lit. 414.
- CTk – *Tkonski zbornik*, prva četvrtina 16. stoljeća, Zagreb, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, sign. IV a 120.
- FgLab₁ – *Ljubljanski homilijar*, 13. stoljeće, Ljubljana, Narodna in univerzitetna knjižnica, *Slavische Sammlung*, fut. 5, br. 368.
- Mber – *Berlinski misal*, 1402., Berlin, Staatsbibliothek zu Berlin, sign. Ms. Ham. 444.
- MHrv – *Hrvojev misal*, oko 1404., Carigrad, Topkapi Sarayı.
- MLab₂ – *II. ljubljanski (beramski) misal*, 15. stoljeće, Ljubljana, Narodna in univerzitetna knjižnica, sign. Ms 164 (stara sign. C 164a/2).
- MNew – *Newyorški misal*, sredina 15. stoljeća, New York, The Pierpont Morgan Library, sign. M. 931.
- MOxf₁ – *I. oxfordski misal*, 15. stoljeće, Oxford, Bodleian Library, sign. Ms. Canon. Lit. 373.
- MOxf₂ – *II. oxfordski misal*, 15. stoljeće, Oxford, Bodleian Library, sign. Ms. Canon. Lit. 349.
- MVat₈ – *VIII. Vatikanski misal*, 1435., Rim, Biblioteca Apostolica Vaticana, sign. Borg. illir. 8.
- MVb₁ – *I. vrbnički misal*, 1456., Vrbnik, Župni ured.
- RegBen – *Regula sv. Benedikta*, kraj 14. stoljeća, Zagreb, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, sign. I a 74.
- TIZ – *Traktat Ivančičeva zbornika*.
- TKZ – *Traktat Koluničeva zbornika*.

Bibliografija

- AR. 1880-1976. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- ARj III. 1887-1891. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Dio III (Đavo – Isprekrajati). Ur. Pero Budmani. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- BORYŚ, Wiesław. 2007. *Čakavske leksičke studije. Praslavensko naslijeđe u čakavskome leksičkom fondu*. Zagreb: Matica hrvatska.
- DAMJANOVIĆ, Stjepan. 1984. *Tragom jezika hrvatskih glagoljaša*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.
- DAMJANOVIĆ, Stjepan. 2008. *Jezik hrvatskih glagoljaša*. Zagreb: Matica hrvatska.
- DAMJANOVIĆ, Stjepan. 2009. Staroslavenski i starohrvatski u hrvatskim srednjovjekovnim tekstovima. U *Povijest hrvatskoga jezika. 1. knjiga: Srednji vijek*, ur. Ante Bičanić, 351-403. Zagreb: Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti Croatica.
- DAMJANOVIĆ, Stjepan. 2011. Jezik hrvatskih glagoljičnih tekstova. U *Povijest hrvatskoga jezika. 2. knjiga: 16. stoljeće*, ur. Ante Bičanić, 275-321. Zagreb: Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti Croatica.
- DAMJANOVIĆ, Stjepan. 2014. *Novi filološki prinosi*. Zagreb: Matica hrvatska.
- DIMITROVA, Margaret. 1998. *Greek and Latin Loanwords and Names in Croatian Glagolitic Missals*. PhD dissertation. Budapest: Central European University.
- FANCEV, Franjo. 1925. O najstarijem bogoslužju u Posavskoj Hrvatskoj. U *Zbornik kralja Tomislava u spomen tisućugodišnjice hrvatskoga kraljevstva* [Posebna djela, knj. 17], 509-553. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- FUČIĆ, Branko. 1982. *Glagoljski natpisi* [Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. 57]. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- GAČIĆ, Jasna. 1979. Romanski elementi u splitskom čakavskom govoru. *Čakavska rič* 9/1: 3-54.
- GRABAR, Biserka. 1984. Tiskani glagoljski Baromićev brevijar. *Slovo* 34: 159-180.
- HERCIGONJA, Eduard. 1975. *Povijest hrvatske književnosti*. Knjiga 2. Zagreb: Liber.
- HERCIGONJA, Eduard. 1983. Kajkavski elementi u jeziku glagoljaške književnosti 15. i 16. stoljeća. U *Nad iskonom hrvatske knjige*, 303-385. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- JAGIĆ, Vatroslav. 1914. Zur Visio Tundali. *Archiv für slavische Philologie* 35: 501-513.
- JAPUNDŽIĆ, Marko. 1955. Glagoljski brevijar iz g. 1465. *Radovi Staroslavenskog instituta* 2: 155-192.
- KOLENDIĆ, Petar. 1935. Somme le Roi kod naših glagoljaša. *Južni pregled* IX: 396-400.
- KOSIĆ, Ivan. 2010. *Ivančićev zbornik, hrvatskoglagoljski neliturgijski rukopis iz XIV./XV. st.* Doktorska disertacija. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu Filozofskoga fakulteta.
- LISAC, Josip. 2009. *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing, Tehnička knjiga.
- LOVRIĆ-JOVIĆ, Irena. 2006. Fonološka adaptacija talijanizama u dubrovačkim oporukama 17. i 18. st. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 32: 173-192.

- KUZMIĆ, Boris. 2001. Jezik Veprinačkog zakona (1507). *Fluminensia – časopis za filološka istraživanja Rijeka* 13/1-2: 1-24.
- MARESIĆ, Jela. 2006. O slavonsko-kajkavskoj leksičkoj isprepletenosti. *Riječ* 1/12: 31-36.
- MARTI, Roland. 1994. Problemi na značenieto na slavjanskata leksika ot kirilo-metodi-evsko vreme. *Palaeobulgarica/Starobŭlgaristika* XVIII/4: 23-39.
- MIHALJEVIĆ, Milan. 1997. Jezična slojevitost Brevijara Vida Omišljanina iz 1396. godine. *Filologija* 29: 119-138.
- MIHALJEVIĆ, Milan. 2000. Dosadašnja čitanja darovnice slavnoga Dragoslava. *Fluminensia – časopis za filološka istraživanja Rijeka*. 12/1-2: 1-15.
- MILČETIĆ, Ivan. 1890. Prilozi za literaturu hrvatskih glagolskih spomenika. *Starine JAZU* XXIII: 39-153.
- MOGUŠ, Milan. 1977. *Čakavsko narječje. Fonologija*. Zagreb: Školska knjiga.
- NAZOR, Anica. 1963. Jezični kriteriji pri određivanju donje granice crkvenoslavenskog jezika u hrvatskoglagoljskim tekstovima. *Slovo* 13: 68-86.
- NAZOR, Anica. 1973. Karakteristike jezika i pisma Hrvojeva misala. U *Missale Hervoiæ ducis spalatensis croatico-glagoliticum*. Transcriptio et commentarium, Editionem curaverunt B. Grabar, A. Nazor, M. Pantelić sub redactione V. Štefanić. Zagreb-Ljubljana-Graz: Staroslavenski institut Svetozar Ritig, Mladinska knjiga, Akademische Druck- und Verlagsanstalt.
- PANTELIĆ, Marija. 1964. Glagoljski kodeksi Bartola Krbavca. *Radovi Staroslavenskoga instituta* 5: 5-98.
- PANTELIĆ, Marija, Anica NAZOR. 1977. *II. novljanski brevijar. Hrvatskoglagoljski rukopis iz 1495. Župni arhiv Novi Vinodolski*. Fototipsko izdanje, Uvod – Bibliografija. Zagreb: Staroslavenski institut Svetozar Ritig, Turistkomerc.
- PETROVIĆ, Ivanka. 1972. Bogorodičina čudesa u Ivančićevu zborniku, hrvatskoglagoljskom spomeniku 14/15. st. *Radovi Staroslavenskoga instituta* 7: 123-210.
- REINHART, Johannes. 1990. Altkroatisch tanac „Tanz“. *Wiener slavistisches Jahrbuch* VIII: 201-203.
- REINHART, Johannes. 1996. Kroatisch und serbisch *majstor, meštar, mojstar*. *Wiener slavistisches Jahrbuch* 42: 161-172.
- RIBAROVA, Zdenka. 2005. *Jazikot na makedonskite crkvoŭnoslovenski tekstovi*. Skopje: Makedonska akademija na naukite i umetnostite.
- Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije*. 2000. I. svezak (A – vrêdŭ). Gl. ur. B. Grabar, Z. Hauptová, F. V. Mareš. Zagreb: Staroslavenski institut.
- RUNJE, Petar. 2008. Senjski kulturni krug i senjska tiskara. *Senjski zbornik* 35: 91-114.
- RUNJE, Petar. 2012. *Prema izvorima II. Rasprave i članci o hrvatskim franjevcima trećoredcima glagoljašima*, ur. Tomislav Galović [Novaja i vethaja 9; Krčki zbornik 68, Posebno izdanje 61]. Krk-Zagreb: Povijesno društvo otoka Krka, Provincijalat franjevac trećoredaca glagoljaša.
- SAMARDŽIJA, Marko. 2011. Hrvatski leksik i leksikografija. U *Povijest hrvatskoga jezika. 2. knjiga: 16. stoljeće*, ur. Ante Bičanić, 441-459. Zagreb: Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti Croatica.

- SKOK, Petar. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. 1971 – 1973. Knjiga 1 (A – J), 2 (K – poni) 3 (poni – Ž). Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- STOLAC, Dijana. 2011. Kajkavski hrvatski književni jezik. U *Povijest hrvatskoga jezika*. 2. knjiga: 16. stoljeće, ur. Ante Bičanić, 189-227. Zagreb: Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti Croatica.
- ŠIMIĆ, Marinka. 2005. Leksik *Traktata o sedam smrtnih grijeha u Ivančičevu i Kolunićevu zborniku*. U *Drugi Hercigonjin zbornik*, ur. Stjepan Damjanović, 397-410. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- ŠIMIĆ, Marinka. 2011. Kajkavski utjecaj u 2. novljanskome brevijaru. U *Az grišni diak Branko pridivkom Fučić. Radovi međunarodnoga znanstvenog skupa o životu i djelu akademika Branka Fučića (1920.-1999.), Malinska, Dubašnica, otok Krk (30. siječnja – 1. veljače 2009.)*, ur. Tomislav Galović, 501-520. Malinska-Rijeka-Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Institut za povijest umjetnosti, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Staroslavenski institut, Sveučilišna knjižnica Rijeka, Općina Malinska Dubašnica.
- ŠIMIĆ, Marinka. 2014. *Akademijin brevijar. HAZU III c 12. Hrvatskoglagoljski rukopis s konca 14. stoljeća*. Jezična studija, Transliteracija, Faksimil. Zagreb: Staroslavenski institut [Biblioteka Spomenici, knj. 1].
- ŠTEBIH, Barbara. 2006. Transmorfemizacija imeničkih germanizama u kajkavskome književnom jeziku. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 32: 295-310.
- ŠTEFANIĆ, Vjekoslav. 1960. *Glagoljski rukopisi otoka Krka* [Djela JAZU 51]. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- ŠTEFANIĆ, Vjekoslav. 1964. Glagoljski Transit svetog Jeronima u starijem prijevodu. *Radovi Staroslavenskog instituta* 5: 99-161.
- ŠTEFANIĆ, Vjekoslav. 1969. *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije*. (I. dio – uvod, Biblija, apokrifi i legende, liturgijski tekstovi, egzorcizmi i zapisi, molitvenici, teologija, crkveni govori /homiletika/, pjesme). Zagreb: Historijski institut Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.
- ŠTEFANIĆ, Vjekoslav. 1970. *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije*. (II. dio – zbornici različitog sadržaja, regule i statuti, registri, varia, indeksi, album slika). Zagreb: Historijski institut Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.
- TANDARIĆ, Josip. 1978. *Glagoljaški ritual*. Doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- TANDARIĆ, Josip. 1980. Hrvatskoglagoljski ritual. *Slovo* 30: 17-87.
- TANDARIĆ, Josip Leonard. 1993. Franjevački element u hrvatskoglagoljskim liturgijskim knjigama. U *Hrvatsko glagoljska liturgijska književnost. Rasprave i prinosi*, ur. Petar Bašić, 36-40. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, Provincijalat franjevaca trećoredaca.
- VALJAVAC, Matija. 1892. *Kolunićev zbornik, hrvatski glagoljski rukopis od godine 1486*. [Djela JAZU, knj. XII.]. Latinicom na svijet izdala Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu.

VEGO, Marko. *Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine*. 1962 – 1970. Knjiga I – IV. Sarajevo: Zemaljski muzej.

VONČINA, Josip. 1988. *Jezična baština. Lingvostilistička hrestomatija hrvatske književnosti od kraja 15. do početka 19. stoljeća*. Split: Književni krug.

Lexis of the *Ivančić's Collectaneum*

The vocabulary of the Croatian Glagolitic manuscripts is multi-layered, especially of the non-liturgical texts in collective manuscripts in which Čakavica/Kajkavica elements are brought into the Church Slavonic basis in order to shape a literary language understandable in the widest possible area. The share of this component differs from text to text, even in the same manuscript. The *Collectaneum of Ivančić* is a Glagolitic manuscript of the 14th /15th century containing diverse religious-moral writings, named after and found by the Franciscan Stjepan Ivančić in the Franciscan monastery of Glavotok on the island of Krk, kept today in the Franciscan monastery on the Ksaver hill in Zagreb. Linguistic studies have shown the manuscript's language to be pretty unhomogenous, i. e. in some parts it is rather Church Slavonic, in other parts on the other hand rather vernacular. This applies to all language levels. The present paper examines the vocabulary of the *Ivančić's Collectaneum* seeking to answer the question of the ratio between the Church Slavonic and vernacular idioms in single texts. Special attention will be directed to the relationship to the adoption of Kajkavica lexems, i. e. whether they are distributed equally in all parts of the manuscript.

Keywords: Croatian Glagolitic Manuscripts, *Ivančić's Collectaneum*, lexis, Čakavisms, Kajkavisms

Ključne riječi: hrvatskoglagoljski rukopisi, *Ivančićev zbornik*, leksik, čakavizmi, kajkavizmi

Marinka Šimić
Staroslavenski institut
HR-10000 Zagreb, Demetrova 11
msimic@stin.hr

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

47

vol. 1

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase sans-serif font.

ZAGREB 2015.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 47, vol. 1

Izdavač / Publisher
Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher
Vlatko Previšić

Glavni urednik / Editor-in-Chief
Hrvoje Gračanin

Izvršna urednica / Executive Editor
Inga Vilogorac Brčić

Uredništvo / Editorial Board
Bruna Kuntić-Makvić (stara povijest/ancient history), Zrinka Nikolić Jakus (srednji vijek/
medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac
(moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history),
Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council
Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko
Bratož (Ljubljana), Snježana Buzov (Columbus, Ohio), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki
(Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien),
Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz),
Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj),
Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd),
Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

*Izvršna urednica za tuzemnu i inozemnu razmjenu /
Executive Editor for Publications Exchange*
Kristina Milković

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant
Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address
Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS

Naslovna stranica

Iva Mandić

Grafičko oblikovanje i računalni slog

Marko Maraković

Lektura

Samanta Paronić

Tisak

Web2tisak, Zagreb

Naklada

250 primjeraka

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

RADOVI 47
vol. 1

ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Tematski blok / Themed issue

TREĆOREDSKA GLAGOLJAŠKA TRADICIJA U EUROPSKOM KONTEKSTU TERTIARY GLAGOLITIC TRADITION IN EUROPEAN CONTEXT

Radovi međunarodnoga znanstvenog skupa
održanoga 27. i 28. IX. 2013. na Hrvatskom katoličkom sveučilištu u Zagrebu
u organizaciji

Provincije franjevac trećoredaca glagoljaša u Zagrebu, Hrvatskoga katoličkog
sveučilišta u Zagrebu, Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu – Odsjek za
povijest, Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu – Odsjek za povijest, Instituta
za povijest umjetnosti u Zagrebu i Staroslavenskoga instituta u Zagrebu

Proceedings of the International Scientific Conference
held on 27th and 28th September 2013 at the Catholic University of Croatia in Zagreb
and organized by
the Province of the Glagolitic Friars of the Third Order Regular, Catholic University
of Croatia in Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences of the University
of Zagreb - Department of History, Faculty of Humanities and Social Sciences of
the University of Split - Department of History, Institute of Art History,
and Old Church Slavonic Institute

Gosti urednici / Guest editors

Ivan BOTICA
Tomislav GALOVIĆ
Kristijan KUHAR